

การออกแบบเรขศิลป์สำหรับวัยเกษียณด้วยแนวความคิดเพลงสุนทราภรณ์

Graphic Design for Retirement by the Suntharaporn Songs Concept

หัตถ์นัฐ นาคไพจิตร¹, อารยะ ศรีกัลยาณบุทร²
Hattanut Nakpijit¹, Araya Srikanlayanabuth²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาถึงปัญหาและความต้องการของวัยเกษียณ 2) ศึกษาหลักการและข้อแนะนำพื้นฐานเพื่อการออกแบบเรขศิลป์สำหรับวัยเกษียณ 3) เพื่อกำหนดองค์ประกอบและหลักการออกแบบเรขศิลป์สำหรับวัยเกษียณ ด้วยแนวความคิดเพลงสุนทราภรณ์ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้เชี่ยวชาญด้านระเบียบวิธีวิจัย ผู้เชี่ยวชาญด้านมนุษย์และสังคมศาสตร์ การสนทนากลุ่ม ระหว่างผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรี กับผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบเรขศิลป์ การสนทนากลุ่มระหว่างกลุ่มเป้าหมายจำนวน 5 ท่าน และการใช้แบบสอบถามผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีจำนวน 5 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบเรขศิลป์ จำนวน 5 ท่าน และกลุ่มเป้าหมายจำนวน 5 ท่าน ใช้สถิติเชิงพรรณนา ในการบรรยายคุณลักษณะที่ต้องการศึกษา ด้วยวิธีการรวมตัวแปร แล้วแจกแจงความถี่และค่าร้อยละ แล้วทำการสรุปผลออกมาเป็นลำดับ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์งานวิจัยพบว่า

1) การเกษียณและความสูงอายุก่อให้เกิดผลกระทบต่อผู้เกษียณในหลายๆ ด้านโดยเกิดขึ้นในลักษณะของปัญหาและความต้องการของวัยเกษียณ 4 ประเด็น คือ ประเด็นที่ 1 สุขภาพ ประเด็นที่ 2 เศรษฐกิจ ประเด็นที่ 3 สังคม และประเด็นที่ 4 ที่อยู่อาศัย

2) หลักการและข้อแนะนำพื้นฐานเพื่อการออกแบบเรขศิลป์สำหรับวัยเกษียณ ในด้านการแบ่งสัดส่วนของคอลัมน์ในหน้ากระดาษ และการใช้ขนาดของตัวอักษรในการพิมพ์ พบว่าลักษณะของคอลัมน์ที่เหมาะสม คือ แบบ 1 คอลัมน์ และ 2 คอลัมน์ ส่วนขนาดตัวอักษรที่เหมาะสม คือ ขนาด 16 พอยต์ และ 18 พอยต์

3) องค์ประกอบและหลักการออกแบบเรขศิลป์สำหรับวัยเกษียณ ด้วยแนวความคิดเพลงสุนทราภรณ์ ซึ่งประกอบด้วย เส้น รูปทรง สี ตัวอักษร เทคนิคการสร้างสรรค์ภาพประกอบ วิธีการคิดสร้างสรรค์ภาพ และความสมดุล พบว่าองค์ประกอบและหลักการทางเรขศิลป์ที่เหมาะสมสำหรับประเด็นปัญหาและความต้องการของวัยเกษียณ มีคำตอบที่เหมือนกันบางเรื่อง และต่างกันบางเรื่องในทั้ง 4 ประเด็น

คำสำคัญ : การออกแบบเรขศิลป์, วัยเกษียณ, เพลงสุนทราภรณ์

¹ นิสิตหลักสูตรปริญญาศิลปกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

² รองศาสตราจารย์ ภาควิชาดนตรีศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ Doctor of Fine and Applied Arts, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University

² Associate Professor, Department of Creative Arts, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University

Abstract

The objectives of the study are 1) to examine the problems and the needs of the retirees, 2) to explore basic principles and guidelines of graphic design for the retirees and 3) to determine the elements and principles of graphic design for the retirees, based on Suntharaporn songs. The study is conducted by using mixed methods, which include in-depth interviews of research methodology expert and humanities and social sciences expert, focus group discussions between music expert and graphic design expert, focus group discussions among 5 people from the target group and questionnaires for 5 music experts, 5 graphic design experts and 5 people from the target group. Descriptive statistics is also applied to describe the studied topics, starting from variable collection, frequency and percentage declaration to result conclusion respectively. The results from data analysis are shown below.

1) Retirement and ageing affect retired people in various ways, reflecting through their problems and needs in 4 issues: 1) health, 2) economy, 3) society and 4) accommodation.

2) As for basic principles and guidelines of graphic design for the retirees regarding column styles and the size of alphabets, it is suggested that the appropriate styles of column are one and two columns per page, and that the proper font sizes are 16 and 18 points.

3) Regarding the elements and principles of graphic design for the retirees, based on Suntharaporn songs including lines, forms, colors, alphabets, illustration techniques, creative execution and balance, it is found that the elements and principles of graphic design for the retirees have some similar answers and some different answers in the 4 issues.

Keywords : Graphic design, Retiree, Suntharaporn songs

บทนำ

ปัจจุบันแทบทุกประเทศกำลังเผชิญกับการเจริญเติบโตของจำนวนประชากรผู้สูงอายุในประเทศของตน โดยภาวะประชากรสูงอายุ (Population ageing) ซึ่งหมายถึง การเพิ่มขึ้นของสัดส่วนผู้สูงอายุในจำนวนประชากรทั้งหมดนั้น นับเป็นจุดเปลี่ยนผ่านทางสังคมที่สำคัญของศตวรรษที่ 21 ที่มีผลกระทบต่อทุกภาคส่วนของสังคม ทั้งทางด้านตลาดแรงงานและการเงิน ความต้องการใช้สินค้าและบริการ ตลอดจนยังส่งผลต่อโครงสร้างครอบครัวและความสัมพันธ์ระหว่างประชากรต่างกลุ่ม (Intergenerational ties) ดังนั้น การเตรียมความพร้อมสำหรับภาวะเปลี่ยนผ่าน ทั้งทางด้าน

เศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้องกับภาวะประชากรสูงอายุนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง (United Nations, 2015)

จากผลการศึกษาโครงการ การขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนพบว่าผู้สูงอายุในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียนพบว่ามีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งทางด้านจำนวนและสัดส่วน ส่งผลให้ใน พ.ศ. 2558 ซึ่งเป็นปีของการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนอย่างเป็นทางการ จะมีประเทศสมาชิกถึง 3 ประเทศที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุมากกว่าร้อยละ 10 หรือเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว ได้แก่ ประเทศสาธารณรัฐสิงคโปร์ ราชอาณาจักรไทยและ

สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม และคาดว่าประเทศสมาชิกอาเซียนอีก 5 ประเทศ จะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุภายในอีก 10 ปี คือ พ.ศ. 2568 และประชาคมอาเซียนจะเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุทั้งหมดภายในปี พ.ศ. 2583 นอกจากนี้ยังพบว่าผู้สูงอายุในอาเซียนมีแนวโน้มที่จะมีอายุยืนยาวขึ้นและมีผู้สูงอายุหญิงมากกว่าชาย (วรเวศม์ และรักชนก, 2557)

สำหรับในประเทศไทยนั้น จากการสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2557 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พบว่า ประชากรสูงอายุในประเทศไทยมีจำนวนและสัดส่วนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง โดยในปี 2537 มีจำนวนผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 6.8 ของประชากรทั้งประเทศ และเพิ่มขึ้นเป็น ร้อยละ 9.4 ร้อยละ 10.7 ร้อยละ 12.2 ในปี 2545 2550 2554 ตามลำดับ และในปี พ.ศ. 2557 มีจำนวนผู้สูงอายุคิดเป็น ร้อยละ 14.9 ของประชากรทั้งหมด (ชายร้อยละ 13.8 และหญิง ร้อยละ 16.1) จากจำนวนผู้สูงอายุทั้งสิ้น 10,014,705 คน เป็นชาย 4,514,815 และหญิง 5,499,890 คน หรือคิดเป็นชาย ร้อยละ 45.1 และหญิงร้อยละ 54.9 ของผู้สูงอายุทั้งหมด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีและการสื่อสาร, 2557)

จากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอายุของประชากร ถือได้ว่าเป็นประเด็นที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ทำให้เกิดการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุที่สำคัญ ยกตัวอย่างเช่น พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ ได้กำหนดสิทธิของผู้สูงอายุไว้ในมาตราที่ 11 โดยผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับการคุ้มครอง การสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น การบริการทางการแพทย์และการสาธารณสุข ที่จัดไว้โดยให้ความสะดวกและรวดเร็วแก่ผู้สูงอายุเป็นกรณีพิเศษ หรือการศึกษา การศาสนา และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต เป็นต้น (พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ, 2553) นอกจากนี้ยังมีการจัดทำแผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ. 2525-2544 โดยคำนึงถึงประเด็นสำคัญเกี่ยวกับผู้สูงอายุทั้งด้านมนุษยธรรม ด้านการพัฒนาและด้านการ

ศึกษาเป็นหลัก โดยมีนโยบายและมาตรการที่สำคัญ 5 ด้าน คือ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านการศึกษา ด้านความมั่นคงรายได้และการทำงาน และด้านสวัสดิการสังคม และปัจจุบันได้มีการจัดทำแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) ซึ่งเป็นแผนระยะยาวที่ให้ความสำคัญตลอดวงจรชีวิต และทุกคนในสังคม ทั้งนี้มีการกำหนดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ 5 ด้าน คือ ยุทธศาสตร์ด้านการเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ ยุทธศาสตร์ด้านการส่งเสริมผู้สูงอายุ ยุทธศาสตร์ด้านระบบการคุ้มครองทางสังคมสำหรับผู้สูงอายุ ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารจัดการ เพื่อการพัฒนาทางด้านผู้สูงอายุระดับชาติ และการพัฒนาบุคลากรด้านผู้สูงอายุ ยุทธศาสตร์ด้านการประมวลและพัฒนางานองค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุ และการติดตามประเมินผลการดำเนินการตามแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 เป็นต้น (วรเวศม์ และรักชนก, 2557)

จากการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุที่กล่าวมานั้นจะเห็นได้ว่าการกำหนดสิทธิ การสนับสนุนและยุทธศาสตร์หลักที่สอดคล้องกันประเด็นหนึ่งคือ การให้ความรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ โดยทั่วไปผู้สูงอายุที่จะเกษียณอายุนั้น จะพบว่าในกลุ่มบุคคลที่ไม่มี การปรับตัวและการเตรียมตัวเพื่อการเกษียณอายุ จะก่อให้เกิดปัญหาแก่ตนเองและบุคคลรอบข้าง ผู้สูงอายุที่จะเกษียณอายุ จะมีบุคลิกแตกต่างกันแต่แต่ละประเภท ผู้สูงอายุที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มประเภท “ผู้ใหญ่เต็มตัว” (ประเภทที่เป็นผู้ใหญ่เต็มตัว (Mature) หมายถึง ประเภทที่สามารถปรับตัวเองได้ ยอมรับความเป็นจริง มีทัศนคติในทางสร้างสรรค์ต่อสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และสามารถควบคุมสถานการณ์นั้นได้เป็นอย่างดี) จะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการเกษียณอายุ จะเกิดความว่าเหว สร้างความทุกข์ให้แก่ตนเอง และทำให้คนรอบข้างเดือดร้อนไปด้วย ทำให้ไม่มีความสุขในบั้นปลายชีวิต การเกษียณอายุจะเป็นวิกฤตการณ์ร้ายแรงต่อชีวิต และก่อให้เกิดปัญหาในการปรับตัวเพื่อการดำรงชีวิต

ประจำวัน ในทางตรงกันข้าม ถ้ากลุ่มบุคคลที่มีการเตรียมตัว มีความรู้ ก็จะทำให้ก้าวเข้าสู่วัยเกษียณอายุ อย่างมั่นใจและมีความสุข (ราชินี ฝนทองมงคล, 2538) ดังนั้นเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหา และเพื่อประโยชน์ในการเตรียมตัวของผู้เกษียณอายุ การให้ความรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของผู้เกษียณอายุ จึงเป็นสิ่งที่สำคัญ

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาถึงการออกแบบสื่อเรขาคณิตให้ข้อมูลสำหรับวัยเกษียณ เพื่อที่จะเป็นช่องทางทางการสื่อสารความรู้ไปยังวัยเกษียณ ที่มีความชัดเจน มีลักษณะดึงดูดความสนใจ และเมื่อได้พบเห็นแล้วเกิดความประทับใจ หรือสามารถจดจำได้ เพราะการออกแบบเรขาคณิต (Graphic design) นับเป็นการออกแบบในเชิงทัศนศาสตร์ (Visual communication) กล่าวคือ เป็นการออกแบบโดยมีวัตถุประสงค์หลักเป็นการสื่อสารข้อมูลผ่านการออกแบบ ให้ผู้อื่นสามารถรับรู้ได้ผ่านการมองด้วยสายตา แต่ไม่ได้หมายถึงเพียงเป็นการออกแบบเพื่อบรรจุเนื้อหาเท่านั้น แต่เป็นการออกแบบที่สะท้อนความคิดรวบยอด (Concept) ของเนื้อหา รวมถึงบุคลิกภาพ (Personality) หรือภาพลักษณ์อันเป็นเอกลักษณ์ (Identity) ของเนื้อหาอื่นๆ อีกด้วย (อารยะ ศรีกัลยาณบุตร, 2550)

แต่เนื่องจากการออกแบบเรขาคณิตเป็นศาสตร์ที่ผู้สูงอายุไม่คุ้นเคย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงศึกษาถึงความเป็นไปได้อื่นซึ่งผู้สูงอายุสนใจและเข้าใจเพื่อใช้เป็นเครื่องมือเชื่อมโยงผู้สูงอายุกับการออกแบบเรขาคณิต โดยการศึกษาของ ศักดิ์สิทธิ์ สมิทธิธรรม (2555) ถึงความต้องการฝึกขับร้องในวัยกลางคนและวัยสูงอายุตอนต้น ผลการวิจัยพบว่า ประชากรกลุ่มนี้มีความต้องการเรียนขับร้องเพลง โดยปัจจัยที่ส่งผลทางจิตวิทยา ที่มีนัยสำคัญทางสถิติพบว่า ประชากรกลุ่มนี้ชอบร้องเพลง แนวไทยสากล ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะนำแนวความคิดจากเพลง มาใช้ในการออกแบบเพื่อเป็นการโน้มน้าวหรือชักจูงผู้สูงอายุ เพราะนอกจากเพลงจะเป็นสื่อที่สร้างความบันเทิงแล้ว เพลงยังทำหน้าที่ในการ

สื่อสาร สร้างความเข้าใจ ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก โดยอาศัยเนื้อร้องทำนอง จังหวะ รูปแบบการประพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับฉันทลักษณ์ การใช้โวหาร เช่นเดียวกับการออกแบบเรขาคณิต ซึ่งต้องอาศัยองค์ประกอบพื้นฐานทางเรขาคณิต และหลักการทางการออกแบบ ในการสร้างสรรค์ สื่อสาร ข้อมูลทางการออกแบบ เพื่อให้ผู้รับสารสามารถรับรู้ และคำนึงถึงความเหมาะสมมากที่สุด โดยผู้วิจัยเลือกแนวความคิดจากเพลงสุนทราภรณ์มาใช้ในการออกแบบ เพราะเพลงสุนทราภรณ์ ถือได้ว่าเป็นเพลงไทยสากลที่ได้รับความนิยม โดย สำเร็จ คำโมง (2552) ได้กล่าวถึงวงดนตรีสุนทราภรณ์ ไว้ว่าเป็นวงดนตรีสำหรับบรรเลงประกอบการเต้นรำ คณะของครูเอื้อ สุนทรสนาน เป็นปอเกิดเพลงไทยสากลที่สำคัญยิ่ง เพราะทำให้เกิดนักแต่งเพลงไทยสากลถึง 94 คน วงดนตรีสุนทราภรณ์ ของ ครู เอื้อ สุนทรสนาน รุ่งเรืองอยู่ระหว่างปี พ.ศ. 2486-2488 ซึ่งช่วงเวลาที่วงดนตรี สุนทราภรณ์ รุ่งเรืองดังกล่าว เป็นช่วงเวลาของกลุ่มวัยเกษียณในปัจจุบัน

งานศึกษาวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งที่จะศึกษาถึงการออกแบบสื่อเรขาคณิตให้ข้อมูลสำหรับวัยเกษียณ ด้วยแนวความคิดเพลงสุนทราภรณ์ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ได้สื่อที่มีความเหมาะสม มีประสิทธิภาพสำหรับวัยเกษียณ เพื่อประโยชน์ในการเตรียมตัวของผู้เกษียณอายุ ในการได้รับความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงปัญหาและความต้องการของวัยเกษียณ
2. เพื่อศึกษาหลักการและข้อแนะนำพื้นฐานเพื่อการออกแบบเรขาคณิตสำหรับวัยเกษียณ
3. เพื่อกำหนดองค์ประกอบและหลักการออกแบบเรขาคณิต สำหรับวัยเกษียณ ด้วยแนวความคิดเพลงสุนทราภรณ์

วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธีการ เป็นการวิจัยที่ผสมผสานวิธีการรวบรวมและวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลหลักฐานทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเข้าด้วยกัน โดยการดำเนินการวิจัยสามารถแบ่งได้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาระเบียบวิธีการวิจัย โดยผู้วิจัยเขียนโครงร่าง กระบวนการ ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย และนำโครงร่างดังกล่าวไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบด้วยวิธีการ สัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของกระบวนการ ขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ รวมไปถึงแหล่งข้อมูลใน อินเทอร์เน็ต ซึ่งมีความน่าเชื่อถือ โดยวรรณกรรมที่พิจารณาคัดเลือกมานั้น มีความสอดคล้องกับการวิจัย มีการจำแนกเนื้อหาที่ครอบคลุมในประเด็นที่ศึกษา โดยใช้เป็นเครื่องมือวิจัยในการสร้างแบบสอบถามและทำการวิเคราะห์ต่อไป แบ่งเป็น 4 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 การศึกษารวบรวมข้อมูลจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัยเกษียณและผลกระทบของการเกษียณและความสูงอายุ เพื่อต้องการทราบถึง ความเข้าใจเบื้องต้นเกี่ยวกับวัยเกษียณและความสูงอายุ ความสำคัญของการศึกษาเรื่องของวัยเกษียณและผู้สูงอายุ แนวโน้มและสถานการณ์ของประชากรวัยเกษียณและผู้สูงอายุในประเทศไทย เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ส่งเสริมการเรียนรู้ และการปรับตัวต่อการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ โดยมุ่งเน้นถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ ผลกระทบของการเกษียณและความสูงอายุ ที่เกิดจาก ปัญหา ลักษณะของความต้อการ ความวิตกกังวล หรือผลกระทบที่ส่งผล ให้เกิดการเตรียมการ หรือเตรียมความพร้อมในการดำเนินชีวิตภายหลังการเกษียณ จากการศึกษารวบรวมข้อมูลจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง 12 แหล่งข้อมูล ผู้วิจัยทำการศึกษาวิเคราะห์

สามารถสรุป และจัดแบ่งลักษณะประเด็นผลกระทบของการเกษียณและความสูงอายุซึ่งจะนำไปใช้เป็นตัวแปรต้นในเครื่องมือวิจัย ได้ 4 ประเด็น คือ 1. สุขภาพ 2. เศรษฐกิจ 3. สังคม 4. ที่อยู่อาศัย ผู้วิจัยได้นำประเด็นผลกระทบของการเกษียณและความสูงอายุที่ผู้วิจัยสรุปได้ ไปให้ ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบด้วยวิธีการ สัมภาษณ์เชิงลึก โดยผู้เชี่ยวชาญให้ความคิดเห็นว่า ควรใช้คำอธิบายถึงผล กระทบของการเกษียณและความสูงอายุที่เกิดขึ้นจาก ปัญหา ลักษณะของความต้อการ ความวิตกกังวล หรือผลกระทบที่ส่งผล ให้เกิดการเตรียมการ หรือเตรียมความพร้อมในการดำเนินชีวิตภายหลังการเกษียณว่า “ปัญหาและความต้อการ” และเห็นด้วยถึงความเหมาะสม สมในการจัดแบ่งลักษณะประเด็นที่ผู้วิจัยทำการสรุปจากการศึกษาวิเคราะห์

ประเด็นที่ 2 การรวบรวมข้อมูลจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับเพลงสุนทราภรณ์ เพื่อต้องการศึกษาถึงประวัติของวงดนตรีสุนทราภรณ์ และการกำหนดแนว ความคิดจากเพลงสุนทราภรณ์ จากการศึกษาของ พิชญ์สินี บำรุงนคร (2543) ได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะความเป็นอมตะของเพลงสุนทราภรณ์ โดยทำการวิเคราะห์เนื้อหาเพลงสุนทราภรณ์ เพื่อค้นหาปัจจัยสนับสนุนความเป็นอมตะ ซึ่งรายละเอียดประกอบด้วย

1. วรรณศิลป์ในเพลง
  - 1.1 ความหมายในเพลง
  - 1.2 รูปแบบการประพันธ์
  - 1.3 โวหาร
2. คีตศิลป์ในเพลง
  - 2.1 ทำนอง
  - 2.2 จังหวะ

เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการสร้างแบบสอบถาม

ประเด็นที่ 3 การศึกษารวบรวมข้อมูลจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบพื้นฐานและหลักการทางเรขศิลป์ ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง 11 แหล่งข้อมูล โดยผู้

วิจัยมีเกณฑ์ในการเลือกทฤษฎีหลักการออกแบบ และองค์ประกอบพื้นฐานทางเรขาคณิตจากความสำคัญในการให้ข้อมูลและเป็นทฤษฎีที่มีตัวเลือกประกอบด้วย 1. เส้น (Line) 2. รูปทรง (Form) 3. สี (Color) 4. ตัวอักษร 5. ภาพประกอบ 5.1 เทคนิคการสร้างสรรค์ภาพประกอบ 5.2 วิธีการคิดสร้างสรรค์ภาพ 6. ความสมดุล (Balance)

ประเด็นที่ 4 การศึกษารวบรวมข้อมูลจากวรรณกรรม ที่เกี่ยวข้องกับข้อแนะนำพื้นฐานเพื่อ การให้ข้อมูลสำหรับวัยเกษียณ ผู้วิจัยมีเกณฑ์ในการเลือกทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับข้อแนะนำพื้นฐาน เพื่อการให้ข้อมูลจากความสำคัญในการให้ข้อมูล และเป็นทฤษฎีที่มีตัวเลือก ประกอบด้วย 1. จำนวนคอลัมน์ Column 2. ขนาดของตัวอักษร

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างเครื่องมือวิจัย ในงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามเพื่อเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลประกอบด้วยแบบสอบถามจำนวน 4 ชุด และได้คัดเลือกผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบข้อมูลและตอบแบบสอบถาม ดังนี้

1) แบบสอบถามชุดที่ 1 เป็นแบบสอบถามเพื่อกำหนดปัญหาและความต้องการของวัยเกษียณ ด้วยแนวความคิดเพลงสุนทราภรณ์ โดยใช้ข้อมูล และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและความต้องการของวัยเกษียณและแนวความคิดเพลงสุนทราภรณ์ เป็นแบบสอบถามแบบปลายปิด ลักษณะให้เลือกตอบ ใช้สถิติพรรณนา ในการบรรยาย คุณลักษณะของสิ่งที่ต้องการศึกษา ด้วยวิธีการรวมค่าตัวแปร แล้วแจกแจงความถี่ และค่าร้อยละ แล้วทำการสรุปผลออกมาเป็นลำดับ แบบสอบถามชุดนี้ใช้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรี จำนวน 5 ท่าน เป็นผู้ตอบแบบสอบถาม

2) แบบสอบถามชุดที่ 2 เป็นแบบสอบถามเพื่อกำหนดปัญหาและความต้องการของวัยเกษียณ ตามความต้องการของกลุ่มเป้าหมายโดยตรง ด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม โดยแบบสอบถามชุดนี้นำคำตอบจากแบบสอบถามชุดที่ 1 โดยเลือกเฉพาะคำตอบที่เป็นอันดับ 1 มาใช้สร้างข้อคำถาม แบบสอบถามชุด

นี้ใช้กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 5 ท่าน เป็นผู้ตอบแบบสอบถามด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) แล้วทำการสรุปผลออกมาเป็นคำตอบ

3) แบบสอบถามชุดที่ 3 เป็นแบบสอบถามเพื่อหาองค์ประกอบพื้นฐานและหลักการทางเรขาคณิต ด้วยแนวความคิดเพลงสุนทราภรณ์ แบบสอบถามชุดที่ 3 ใช้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านเรขาคณิตจำนวน 5 ท่าน เป็นผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบปลายปิดลักษณะให้เลือกตอบใช้ สถิติพรรณนา ในการบรรยาย คุณลักษณะของสิ่งที่ต้องการศึกษา ด้วยวิธีการรวมค่าตัวแปร แล้วแจกแจงความถี่ และค่าร้อยละ แล้วทำการสรุปผลออกมาเป็นลำดับ ซึ่งก่อนดำเนินการผู้วิจัยได้นำองค์ประกอบพื้นฐานและหลักการทางเรขาคณิตด้วยแนว ความคิดเพลงสุนทราภรณ์ ที่ได้วิเคราะห์ไว้ไปตรวจสอบกับ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรี จำนวน 1 ท่าน และผู้เชี่ยวชาญทางด้านการออกแบบเรขาคณิต จำนวน 1 ท่าน โดยกำหนดลักษณะได้ ดังนี้

1. แนวความคิดเพลงสุนทราภรณ์เรื่อง ความหมายในเพลง กำหนดองค์ประกอบพื้นฐาน และหลักการทางเรขาคณิต เรื่อง รูปทรง เทคนิคการสร้างภาพประกอบ และการคิดสร้างสรรค์ภาพประกอบ

2. แนวความคิดเพลงสุนทราภรณ์เรื่อง รูปแบบการประพันธ์ กำหนดองค์ประกอบพื้นฐานและหลักการทางเรขาคณิต เรื่อง สมดุล

3. แนวความคิดเพลงสุนทราภรณ์เรื่อง โวหาร กำหนดองค์ประกอบพื้นฐานและหลักการทางเรขาคณิต เรื่อง แบบตัวพิมพ์ไทย

4. แนวความคิดเพลงสุนทราภรณ์เรื่อง ทำนอง กำหนดองค์ประกอบพื้นฐานและหลักการทางเรขาคณิต เรื่อง เส้น

5. แนวความคิดเพลงสุนทราภรณ์เรื่อง จังหวะ กำหนดองค์ประกอบพื้นฐานและหลักการทางเรขาคณิต เรื่อง สี

4) แบบสอบถามชุดที่ 4 เป็นแบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานสำหรับการให้ข้อมูล เป็นแบบสอบถาม

แบบปลายปิด ใช้ข้อมูลและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจำนวนคอลัมน์ Column และขนาดของตัวอักษรแบบสอบถามชุดนี้ใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group) แล้วทำการสรุปผลออกมาเป็นคำตอบ ด้วยกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 5 ท่าน

ขั้นตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากเรื่องที่ศึกษาโดยผู้วิจัยและผู้เชี่ยวชาญ และส่วนที่ 2 วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม ซึ่งขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลมีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากเรื่องที่ศึกษาโดยผู้วิจัยและผู้เชี่ยวชาญ การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาคำตอบโดยผู้วิจัยและผู้เชี่ยวชาญนั้นเป็นการศึกษาในเรื่องที่ผู้วิจัยสามารถศึกษาข้อมูลได้เอง โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบกับวรรณกรรมที่ได้ทำการรวบรวมไว้ แบ่งเนื้อหาในการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาคำตอบโดยผู้วิจัยและผู้เชี่ยวชาญออกเป็น 2 เรื่อง ดังนี้

เรื่องที่ 1 การจัดแบ่งลักษณะประเด็นผลกระทบของการเกษียณและความสูงอายุซึ่งจะนำไปใช้เป็นตัวแปรต้นในเครื่องมือวิจัย โดยผู้วิจัยได้ทำวิเคราะห์ และสรุปข้อมูลจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง 12 แหล่งข้อมูล และนำข้อมูลที่ได้นำให้ผู้เชี่ยวชาญด้านมนุษย์และสังคมศาสตร์ จำนวน 1 ท่าน ตรวจสอบด้วยวิธีการ สัมภาษณ์เชิงลึก และทำการสรุปข้อมูลเพื่อความถูกต้อง อีกครั้ง

เรื่องที่ 2 การกำหนดองค์ประกอบพื้นฐานและหลักการทางเรขศิลป์ด้วยแนวความคิดเพลงสุนทราภรณ์ เพื่อนำข้อมูลที่ได้นำไปใช้สร้างแบบสอบถามชุดที่ 3 และคู่มือตอบแบบสอบถาม โดยผู้วิจัยได้ทำวิเคราะห์ และสรุปข้อมูลจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง 11 แหล่งข้อมูล และนำข้อมูลที่ได้นำให้ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรี จำนวน 1 ท่าน ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบเรขศิลป์จำนวน 1 ท่าน และผู้วิจัย ตรวจสอบด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม และทำการสรุปข้อมูลเพื่อความถูกต้อง อีกครั้ง

ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามตามชุดแบบสอบถามจำนวน 4 ชุด

ขั้นตอนที่ 5 การสรุปผลการวิเคราะห์เป็นการสรุปผลการวิเคราะห์เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์

ผลการศึกษา

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์งานวิจัยพบว่า

1) ปัญหาและความต้องการของวัยเกษียณสามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเด็น คือ 1. สุขภาพ 2. เศรษฐกิจ 3. สังคม 4. ที่อยู่อาศัย

2) ข้อเสนอแนะพื้นฐานเพื่อการให้ข้อมูลสำหรับวัยเกษียณ ประกอบด้วย

2.1 จำนวนคอลัมน์ ที่เหมาะสมในการให้ข้อมูลสำหรับวัยเกษียณ คือ แบบ 1 คอลัมน์ และ 2 คอลัมน์

2.2 ขนาดตัวอักษรที่เหมาะสมในการให้ข้อมูลสำหรับวัยเกษียณ คือ ขนาด 16 พอยต์ และ 18 พอยต์

3) แนวทางการออกแบบเรขศิลป์สำหรับวัยเกษียณ

3.1 ประเด็นเรื่องสุขภาพ

รูปทรงที่เหมาะสม รูปทรงอินทรีรูปเทศนิคการสร้างภาพประกอบที่เหมาะสม ภาพกราฟิกเวกเตอร์ และสีน้ำ วิธีการสร้างสรรค์ภาพที่เหมาะสม ภาพแอนิเมชั่น ภาพการ์ตูน ภาพแฟนตาซี ภาพแสดงอารมณ์ขัน ภาพถ่ายสวยงาม ภาพเรียบง่าย ภาพมุมมองที่แปลกตา สมดุลที่เหมาะสม สมดุลสมมาตร แบบตัวพิมพ์ไทยที่เหมาะสม ลักษณะตัวพาดหัว หัวแผงเร้น มีน้ำหนักเดียว ไม่มีกึ่ง ลักษณะตัวเนื้อเรื่อง หัวโปร่งกลม น้ำหนักเดียว มีกึ่ง เส้นที่เหมาะสม เส้นโค้ง สีที่เหมาะสม Analogous Color Scheme, Rectangle or Tetradic Color Scheme Hue and Tone ที่เหมาะสม Vivid, Bright, Subdued

3.2 ประเด็นเรื่องเศรษฐกิจ

รูปทรงที่เหมาะสม รูปทรงเรขาคณิต รูปทรงอปกติ รูปทรงอิสระ เทคนิคการสร้างภาพประกอบที่เหมาะสม ภาพกราฟิกเวกเตอร์ วิธีการสร้างสรรค์ภาพที่เหมาะสม ภาพแอนิเมชัน ภาพการ์ตูน ภาพที่สื่อความหมายของคำพาดหัว ภาพเรขาคณิต ภาพถ่ายสวยงาม ภาพเรียบง่าย ภาพเหนือจริง ภาพสัญลักษณ์ ภาพอุปมาอุปมัยและภาพการเล่นสำนวน สมดุลที่เหมาะสม สมดุลสมมาตร แบบตัวพิมพ์ไทยที่เหมาะสม ลักษณะตัวพาดหัวแบบ หัวโปร่ง กลม น้ำหนักเดียว มีกึ่ง และหัวแฝงเร้น มีน้ำหนักเดียว ไม่มีกึ่ง ลักษณะตัวเนื้อเรื่อง หัวโปร่ง กลม น้ำหนักเดียว มีกึ่ง เส้นที่เหมาะสม เส้นโค้ง สีที่เหมาะสม Split Complementary Color Scheme Hue and Tone ที่เหมาะสม Vivid, Bright

3.3 ประเด็นเรื่องสังคม

รูปทรงที่เหมาะสม รูปทรงอปกติ รูปทรงอิสระ เทคนิคการสร้างภาพประกอบที่เหมาะสม ภาพกราฟิกเวกเตอร์ วิธีการสร้างสรรค์ภาพที่เหมาะสม ภาพเหนือจริง ภาพอุปมาอุปมัยและภาพการเล่นสำนวน สมดุลที่เหมาะสม สมดุลสมมาตร แบบตัวพิมพ์ไทยที่เหมาะสม ลักษณะตัวพาดหัวแบบ หัวแฝงเร้น มีน้ำหนักเดียว ไม่มีกึ่ง ลักษณะตัวเนื้อเรื่อง หัวโปร่ง กลม น้ำหนักเดียว มีกึ่ง เส้นที่เหมาะสม เส้นโค้ง สี ที่เหมาะสม Monochromatic Color Scheme, Analogous Color Scheme, Rectangle or Tetradic Color Scheme Hue and Tone ที่เหมาะสม Vivid, Bright, Subdued

3.4 ประเด็นเรื่องที่อยู่อาศัย

รูปทรงที่เหมาะสม รูปทรงอินทรีย์รูปเทคนิคการสร้างภาพประกอบที่เหมาะสม ภาพกราฟิกเวกเตอร์ และสีน้ำ วิธีการสร้างสรรค์ภาพที่เหมาะสม ภาพการ์ตูน ภาพแอนิเมชัน ภาพแฟนตาซี ภาพแสดงอารมณ์ขัน ภาพถ่ายสวยงาม ภาพเรียบง่าย ภาพมุมมองที่แปลกตา สมดุลที่เหมาะสม สมดุลสมมาตร แบบตัวพิมพ์ไทยที่เหมาะสม ลักษณะตัวพาดหัวแบบ หัวแฝงเร้น มีน้ำหนัก

เดียว ไม่มีกึ่ง ลักษณะตัวเนื้อเรื่อง หัวโปร่ง กลม น้ำหนักเดียว มีกึ่ง เส้นที่เหมาะสม เส้นโค้ง สี ที่เหมาะสม Monochromatic Color Scheme, Analogous Color Scheme Hue and Tone ที่เหมาะสม Bright, Subdued

สรุปผล

จากผลการศึกษาได้บรรลุตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่ตั้งไว้ คือ

1) ปัญหาและความต้องการของวัยเกษียณสามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเด็น คือ 1.1 สุขภาพ 1.2 เศรษฐกิจ 1.3 สังคม 1.4 ที่อยู่อาศัย

2) ข้อเสนอแนะพื้นฐานเพื่อการให้ข้อมูลสำหรับวัยเกษียณ ประกอบด้วย

2.1 ลักษณะของคอลัมน์ ที่เหมาะสมในการให้ข้อมูลสำหรับวัยเกษียณ คือ แบบ 1 คอลัมน์ และ 2 คอลัมน์

2.2 ลักษณะของขนาดตัวอักษรที่เหมาะสมในการให้ข้อมูลสำหรับวัยเกษียณ คือ ขนาด 16 พอยต์ และ 18 พอยต์

3) แนวทางการออกแบบเรขศิลป์สำหรับวัยเกษียณ

3.1 ประเด็นเรื่องสุขภาพ สามารถระบุองค์ประกอบและหลักการ ได้ดังนี้

รูปทรงอินทรีย์รูป ภาพกราฟิกเวกเตอร์ และสีน้ำ ภาพแอนิเมชัน ภาพการ์ตูน ภาพแฟนตาซี ภาพแสดงอารมณ์ขัน ภาพถ่ายสวยงาม ภาพเรียบง่าย ภาพมุมมองที่แปลกตา สมดุลสมมาตร ตัวพิมพ์ลักษณะตัวพาดหัว 1 แบบ ตัวพิมพ์ลักษณะตัวเนื้อเรื่อง 1 แบบ เส้นโค้ง Analogous Color Scheme, Rectangle or Tetradic Color Scheme, Vivid, Bright, Subdued

3.2 ประเด็นเรื่องเศรษฐกิจ สามารถระบุองค์ประกอบและหลักการ ได้ดังนี้

รูปทรงเรขาคณิต รูปทรงอปกติ รูปทรงอิสระ ภาพกราฟิกเวกเตอร์ ภาพแอนิเมชัน ภาพ

การ์ตูน ภาพที่สื่อความหมายของคำพาดหัว ภาพเรขาคณิต ภาพถ่ายสวยงาม ภาพเรียบง่าย ภาพเหนือจริง ภาพสัญลักษณ์ ภาพอุปมาอุปไมยและภาพการเล่นสำนวน สมดุลสมมาตร ตัวพิมพ์ลักษณะตัวพาดหัว 2 แบบ ลักษณะตัวเนื้อเรื่อง 1 แบบ เส้นโค้ง Split Complementary Color Scheme, Vivid, Bright

3.3 ประเด็นเรื่องสังคม สามารถระบุองค์ประกอบและหลักการ ได้ดังนี้

รูปทรงอปกติ รูปทรงอิสระ ภาพกราฟิกเวกเตอร์ ภาพเหนือจริง ภาพอุปมาอุปไมยและภาพการเล่นสำนวน สมดุลสมมาตร ตัวพิมพ์ลักษณะตัวพาดหัว 1 แบบ ตัวพิมพ์ลักษณะตัวเนื้อเรื่อง 1 แบบ เส้นโค้ง Monochromatic Color Scheme, Analogous Color Scheme, Rectangle or Tetradic Color Scheme, Vivid, Bright, Subdued

3.4 ประเด็นเรื่องที่อยู่อาศัย สามารถระบุองค์ประกอบและหลักการ ได้ดังนี้

รูปทรงอินทรีย์รูป ภาพกราฟิกเวกเตอร์ และสีน้ำ ภาพแอนิเมชัน ภาพการ์ตูน ภาพแฟนตาซี ภาพแสดงอารมณ์ขัน ภาพถ่ายสวยงาม ภาพเรียบง่าย ภาพมุมมองที่แปลกตา สมดุลสมมาตร ตัวพิมพ์ลักษณะตัวพาดหัว 1 แบบ ตัวพิมพ์ลักษณะตัวเนื้อเรื่อง 1 แบบ เส้นโค้ง Monochromatic Color Scheme, Analogous Color Scheme, Bright, Subdued

ข้อเสนอแนะ

1. การวิจัยนี้ทำให้ผู้วิจัยสามารถสรุปประเด็นสำคัญ ถึงการใช้แนวความคิดเพลงสุนทราภรณ์มาเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงผู้สูงอายุกับการออกแบบเรขาคณิต โดยแนวทางการออกแบบเรขาคณิต และข้อแนะนำพื้นฐานเพื่อการให้ข้อมูลที่ผู้วิจัยสามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับนักออกแบบในการออกแบบ สื่อที่มีความต้องการให้ข้อมูลสำหรับวัยเกษียณ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ หรือเว็บไซต์ ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้ข้อมูลจากประเด็นปัญหาและความต้องการของวัยเกษียณโดยประกอบด้วย 4 ประเด็น คือ สุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม และที่อยู่อาศัย ในการให้ข้อมูลและกำหนดองค์ประกอบและหลักการทางเรขาคณิต ซึ่งทั้ง 4 ประเด็น ดังกล่าว สามารถนำมาใช้ให้ข้อมูลส่งเสริมการเรียนรู้ การปรับตัวต่อการดำเนินชีวิต หรือเตรียมความพร้อมภายหลังการเกษียณได้

2. ในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป หากต้องการศึกษาการออกแบบเรขาคณิตสำหรับกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ ก็สามารถประยุกต์ใช้วิธีการศึกษาวิจัยที่ผู้วิจัยศึกษาไว้เป็นแนวทาง ในการดำเนินการวิจัยได้

กิตติกรรมประกาศ

ผู้เขียนบทความขอขอบพระคุณทุนสนับสนุนการศึกษาต่อภายในประเทศ จากเงินกองทุนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาสารคาม (กองทุน กพม) สำหรับการสนับสนุนการศึกษา ขอขอบพระคุณ ผู้เชี่ยวชาญและกลุ่มเป้าหมายวัยเกษียณทุกท่าน สำหรับการให้ข้อมูล คำแนะนำ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัย และขอขอบคุณ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ช่วยให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วง

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2553). *พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เทพปัญญาอินทรีย์.
- พิชญ์สินี บำรุงนคร (2543). *ลักษณะความเป็นอมตะของเพลงสุนทราภรณ์*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- รัชนี้ ฝนทองมงคล. (2538). *การดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุภายหลังเกษียณอายุราชการ: ศึกษาจากข้าราชการบำนาญ สังกัดกรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วราเวศม์ สุวรรณระดา และ รัชชนก คชานูบาล. (2557). *โครงการการขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน*. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศักดิ์สิทธิ์ สมิตธิธรรม. (2555). *การศึกษาความต้องการฝึกซ้อมในวัยกลางคนและวัยสูงอายุตอนต้น*. (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงเทคโนโลยีและการสื่อสาร. (2557). *การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2557*. กรุงเทพฯ : เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พับลิเคชั่น จำกัด.
- สำเร็จ คำโหมง. (2552). *ผู้รอบครอบจักรวาลดนตรี*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- อารยะ ศรีกัลยาณบุตร. (2550). *การออกแบบสิ่งพิมพ์*. กรุงเทพฯ : วิสคอมเซ็นเตอร์ จำกัด.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2015). *World Population Ageing 2015*. New York: United Nations.